

Корнієнко В. О.

(Вінницький національний технічний університет),

Добіжа В. В.

(Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету)

ЕТИКО-МОРАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЛАДНОЇ ЕЛІТИ

Визначено, що побудова в Україні дійсно демократичної правової соціальної держави, подолання кризових явищ у ході змін політичної й економічної систем, й зокрема виборчої, можлива лише за умов формування політичної еліти, яка здатна забезпечити стабільний соціально-політичний та економічний розвиток суспільства.

Ключові слова: владна еліта, професійна політична культура, національна еліта.

Безумовно, що на сучасному етапі та в найближчому майбутньому в Україні має сформуватися еліта з високопрофесійних політичних лідерів, яка володітиме стратегічними цілями і волею для їх здійснення. І від того, якими темпами відбуватиметься цей процес, якими якостями оволодіє вона, залежатиме майбутнє української держави.

Однією із головних ознак політичної еліти повинна стати інноваційність, тобто здатність постійно продукувати нові ідеї (або їх комбінувати і вдосконалювати). Однак, поки про це говорити складно. Як слушно зауважує М. Розумний, “включеність національної еліти і політичного класу в дискурси і стратегічні сценарії інших національних еліт, більш розвинутих та експансивних, призводять до симуляції ідейно-інноваційної функції спільноти і поглиблює деградацію основних охоронних систем соціуму (колективної моралі та соціального інтелекту)” [1, 7-8].

Тому з метою скорочення трансформаційного періоду в українській політиці існує нагальна потреба формування такої професійної політичної еліти, яка повинна забезпечити реальне народовладдя, політичну відповідальність у діяльності вищих органів політичної влади та оптимізувати, перевести на консенсусну основу владні відносини.

Разом із тим, як видається, для України процес формування політичної культури владної еліти повинен містити як мінімум два чинники — і обидва одночасно — високі етико-моральні якості й високий професіоналізм.

Взагалі принцип етизації відносин означає, що у громадян є підстави помічати в представників правлячої еліти наявність певних моральних якостей та існує можливість не погоджуватися з їх позицією й стверджувати власне розуміння блага. “Відповідно,— як зазначає М. Ліщенко,— виникає запитання — чи є наша, скажімо, політична еліта найосвіченішою, коли дехто не може визначитися із власною освітою? Чи є наша політична еліта

культурною, коли вона відкрито демонструє усій світовій громадськості власну “парламентську культуру”? Чи є наша політична еліта морально-етичною, роблячи радикальні висновки про діяльність як своїх колег, так і опонентів, що згодом видається чистої води брехнею? І чи довірили виборці власну долю тій політичній еліті, яка після здобуття влади повертається до них непривабливим боком?.. Відповідь напрошується сама собою” [2].

Саме моральний вимір функціонування владної еліти стає сьогодні визначальним елементом формування партнерських відносин між владою та громадою, ресурсом управління професійною діяльністю, фактором стимулювання високого професіоналізму правлячої еліти. Однак в Україні, на думку Т. Василевської, “укладення морально зорієнтованих взаємодій ускладнюється досить живучою традицією розуміння державного управління як сфери досягнення матеріальних благ та персональних привілеїв” [3, 242].

Безумовно, що така ситуація гальмує процеси демократичного управління, впливає на динамічність економічного та соціального розвитку, провокує морально-психологічну напругу у суспільстві. Це змушує нас сьогодні посилити увагу до етичного компоненту як державно-управлінської діяльності владної еліти, так і її політичної культури, ініціювати та запроваджувати дійові засоби з його підтримки.

В Україні проблеми професійної етики владної еліти викликають широкий науково-дослідницький інтерес, починаючи з кінця 90-х років. Розробку вітчизняними науковцями етичних кодексів для державної служби прискорило прийняття в 1997 році Національної програми боротьби з корупцією. Значним стимулом для теоретичних розвідок в цій царині послужили наукові конференції, круглі столи, семінари (українсько-американський симпозіум “Норми етики в управлінні”, м. Київ, ІДУС, 24—25 травня 1994 р.; круглий стіл “Професійна етика державних службовців”, м. Київ, УАДУ, 30 травня 2001р.; науково-практична конференція “Шляхи вдосконалення етики державних службовців”, м. Київ, УАДУ, Американські Ради з міжнародної освіти: АСТР/ACCELS, 30 листопада 2002 р.; науково-практична конференція “Професійна етика працівника державної податкової служби як складова етики державного службовця України”, Ірпінь, НАДПС, 15 грудня 2005 р.). Розробки С. Дубенко, В. Князева, В. Колтун, А. Ліпенцева, М. Логунової, І. Надольного, Н. Нижник, М. Нинюк, Л. Пашко, М. Рудакевич, М. Пірен, В. Цветкова та інших дослідників здійснили вагомий внесок в розробку даної проблематики. Питанням етичних, політичних і наукових оцінок діяльності української еліти постійно приділяє увагу І. Варзар [4]. Він предметно охарактеризував етнічний компонент посткомуністичних еліт, спинившись на небезпеках, які постають перед Україною у зв’язку з формуванням регіональних та етнорегіональних політичних сил, що висувають владні претензії і будь-що намагаються їх задовольнити.

Слід зазначити, що тривалий час в рамках професійної етики владної еліти домінували патерналістські тенденції. І смислові акценти, і сам спосіб

формування ціннісних засад етики носили односпрямований характер. Це й не дивно. Професіонали, колишні партійні функціонери від КПРС, які мали не абиякий (й безумовно дуже корисний і сьогодні) досвід кадрової та організаційної роботи, виходили із того, що вони є не лише знавцями професії, але й мають виключне право на моральну експертизу власної діяльності. Сьогодні ми бачимо, що партійці зберегли за собою елітні амбіції. Колишні комсомольські лідери — засновники потужних банків і підприємств. Це сталося завдяки наявності у лавах партійної номенклатури критичної маси надзвичайно активних людей, які за будь-яких умов зайняли б провідне місце в суспільстві. Вони були налаштовані на те, щоб будувати, накопичувати, розподіляти, мати певні права і привілеї. Володіння спеціалізованими знаннями, за існуючим стереотипом, апіорі робило їхні дії бездоганними в моральному сенсі. Корпоративність була основою єднання професійної спільноти, підживлювала відчуття вищості, елітарності.

Сьогодні ж під тиском процесів демократизації ситуація змінюється. Громадськість вже не погоджується з тим, що етичні засади професії, яка впливає на життя кожного громадянина, стають результатами “кулуарних” погоджень представників владної еліти. Суспільні трансформації, поступ до побудови громадянського суспільства спонукають до широкого дискурсу з питань морального унормування взаємодії влади та громади. Кордони професії розмикаються не лише для обговорення етичних ракурсів суспільно значимих питань професійної діяльності, але й для громадського контролю за діяльністю владної еліти, за дотриманням ними встановленої професійної етики. Разом із тим, сьогодні в плані формування політичної культури, професійної етики владної еліти з’явилися й нові ризики.

Так, визначальна риса будь-якої еліти — відповідальність за ухвалюванні рішення й компетентність. Кращі з світових еліт демонструють і здатність працювати на випередження. Наша ж політична еліта сьогодні — це коктейль з колишньої радянської партійної еліти, нових політиків, “нових” українців і людей, які абсолютно випадково потрапили до неї. У нас до еліти часто зараховують людей, які складають якийсь її шлейф.

Наприклад, в політичних рейтингах може з’явитися і бізнесмен, і журналіст, і генерал. Це, загалом, ненормально. Але ми повинні виходити з вітчизняних уявлень про політичну еліту. Так, якщо якийсь бізнесмен (або генерал, або актор) має відношення до ухвалення державних рішень, то він має відношення до владної еліти. Політична ж еліта — це люди, відповідальні як за ухвалюванні рішення, так і за допущені помилки. Тому головною ознакою народження політичної еліти в нашій країні буде поява законів, які визначають ступінь конкретної, а не розмитої відповідальності, у тому числі і кримінальної, кожного представника влади, що претендує на приналежність до еліти.

Незначущість цілей — інша найхарактерніша особливість вітчизняної політичної еліти. За ці сімнадцять років вона так і не змогла вийти за межі провінційного, хуторянського мислення. Еліта як і раніше формується не природним чином, а за принципом особистої відданості, що неминуче

приведе до її стагнації і виродження. Вся нинішня функція еліти зводиться тільки до одного: бути ближче до тих органів влади, де “годують” трохи краще. У своєму прагненні до такої “елітарності”, зрозуміло, ніякій ефективній ідеології не виникнути. Досить пригадати перипетії “спікеріади” і “портфеліади”, щоб розкрити дуже важливу якість вітчизняної політичної еліти — її конформізм. Блукання з фракції у фракцію в стінах ВРУ — явище звичне. Воно майже не зустрічає засудження. Це дає уявлення про те середовище, в якому вона знаходиться: конформізм в ній — закон виживання.

Ще одна значна вада вітчизняної еліти — важкий колективний комплекс переваги. З рівним гра часто йде за іншими правилами, ніж з чужаком. Згаданий комплекс приводить до фатальної аберації свідомості, в деяких випадках — до втрати відчуття реальності і відчуття небезпеки. Типовий приклад абсолютної дезорієнтованості подібного змісту виявляють нам ряд заяв відомих політиків, які, як вони самі вважають, можуть все. І це не порожня бравада. Вони дійсно так думають.

Нашій політичній еліті не вистачає безкорисливості. Фраза про те, що час романтиків пройшов, — спроба одержати вічне виправдання пороків і брудних справ. Мовляв, політика — брудна справа, моралі і моральності від нас чекати не слід. Насправді це визнання елітою власної невідповідності своєму призначенню. Але є фундаментальні основи будь-якої людської діяльності, які не можна зневажати.

Наприклад, В. Волга слушно ставить запитання в такий спосіб: “Хто по-справжньому займається культурою?”. Бібліотекар в сільській бібліотеці займається культурою, і Хворостовський, виступаючи в різних концертних залах, теж. Але не може бути нормальної культури, коли немає бібліотекаря. У нашій “елітній” політиці ситуація така: всі хочуть бути Хворостовським, і ніхто — бібліотекарем”.

Тому, насамперед, слід погодитися з В. Андрущенком [5, 14] та В. Кременем [6, 4], що головний ресурс еліти — це володіння знаннями. А ще додамо, що це високий рівень, насамперед, правових знань, правової культури та правосвідомості владної еліти. Події, які розгорнулися в політичному житті України навесні 2007 р., пов’язані із Указами Президента України щодо розпуску Верховної Ради й одночасно визначенням легітимності цих указів Конституційним судом, ще раз підкреслюють не випадковість саме такої постановки проблеми.

Отже, на сьогоднішній день правова свідомість і правова культура владної еліти набуває нового визначення. Але правова культура не зводиться лише до правосвідомості громадян суспільства. Вона визначається як сукупність досягнень суспільства, його соціальних груп та громадян у галузі регулювання суспільних відносин, яке забезпечує верховенство права в суспільному житті, тобто панування у суспільному житті правових принципів справедливості і гуманізму, захисту прав і свобод людини, її честі і гідності, реальне забезпечення місця людини як вищої соціальної цінності.

Правова культура владної еліти, як віддзеркалення певного рівня її правосвідомості, виконує ряд найважливіших соціально-управлінських функцій:

— пізнавально-творчу, яка реалізується шляхом участі представників еліти у формуванні і безпосередній реалізації принципів правової демократичної держави і громадянського суспільства, вона виражається в надбанні елітою певних юридичних знань в процесі освітньо-інтелектуальної, політичної і державно-управлінської діяльності;

— оціночну, яка реалізується на основі юридичних знань, що є у представників елітної верстви, їх уміння аналізувати і адекватно оцінювати кожен конкретну соціальну ситуацію з правових позицій;

— праворегулятивну, яка забезпечує стійке і ефективне функціонування еліти і державного апарату на основі чинного законодавства, затверджених програм, концепцій і доктрин. Результат цієї регуляції — правомірна або протиправна поведінка;

— правовиховну, яка реалізується шляхом особистої участі представників правлячої еліти в пропаганді правових знань, правовиховній роботі серед населення, наданні правової допомоги громадянам;

— комунікативну, що забезпечує грамотне в правовому відношенні і поважне в людському плані спілкування громадян, політиків і чиновників між собою;

— прогностичну, яка полягає в можливості передбачення і визначення наслідків прийняття тих або інших законів, підзаконних актів або окремих правових норм.

Якщо дії головного очільника влади правомірні, але не відповідають нормам моралі, якщо він, навіть не порушуючи закони і інструкції, допускає непорядність, бюрократичне відношення до справи, то можна бути впевненим, що громадська думка буде негативно налаштованою стосовно до правлячої еліти і держави в цілому. Людей у такому разі дуже важко переконати в правовому характері законів та указів.

Тому, як справедливо зазначає С. Сисоева, щоб ставлення до діяльності правлячих кіл і держави було позитивним і правосвідомість народу підтримувала і схвалювала їх, необхідно, щоб дії правлячої еліти і державної адміністрації відповідали вимогам моралі [7, 77]. Це цілком логічно, бо в будь-якій національній правовій системі всі правові норми мають свій етичний сенс, кожен закон і підзаконний акт, кожний правовий принцип має свою етичну цінність, володіє не лише юридичною, але і величезною етичною силою. Право без моралі безсиле. Силу громадської думки і самоорганізації замінити формальними законами і санкціонованими елітою принципами і правилами неможливо. Та проблема сьогоденної еліти, за словами В. Януковича, полягає в тому, що “до влади приходять занадто багато людей, яким ніколи не буває соромно” [8].

Моральні норми — це могутній регулятор суспільних відносин, але не владний, а суспільний. На відміну від норм права, норми моралі, як зазначає Й. Вовк, складаються стихійно, виникають в надрах самого народного життя,

є породженням багатовікових народних традицій і усвідомлення людьми свого повсякденного буття [9]. У переважній більшості випадків ці норми не є формальними встановленнями, не формулюються в законах, указах, статутах, положеннях і кодексах, а передаються з покоління в покоління через суспільну свідомість, культуру, науку, мистецтво. От чому правова культура еліти формується не тільки і не стільки під час нарад, конференцій, симпозіумів і переговорів, а в процесі формування представника еліти як особи, в середовищі повсякденної державно-службової і політичної діяльності, при безпосередньому зіткненні з правовими поняттями, явищами і колізіями [10].

Складно в цьому розумінні не погодитися із В. Волгою, який зазначає: “У нормальному або, якщо завгодно, демократичному суспільстві політична еліта — це своєрідний інститут, де існують деякі неписані правила, процедура вирощування “державних” людей. Але це приходить в норму років за 50—100. Ми поки не можемо претендувати на це” [11].

Наприклад, для більшості представників сучасної владної еліти характерний високий рівень знання Конституції України і її законодавства, більш глибоке розуміння правових проблем, ніж пересічними громадянами, проте тут правомірно підняти питання морального відношення до самого трактування Основного закону і інших законодавчих документів. А питання співвідношення моралі і правових знань сьогодні актуальне як ніколи, бо наразі дискусії щодо Конституції за змістом концентруються на інтересах саме владної еліти. Трактування Конституції є надто довільним, амплітуда суджень щодо змісту її окремих положень є дуже широкою. Одне з пояснень такого стану справ полягає у політизації експертного середовища, в обмеженості попиту на незаангажовану оцінку. Виокремити голоси тих, хто артикулює інтереси суспільства в цілому, стає дедалі важче. Симптоматично, що переважна більшість засобів масової інформації теж воліє тиражувати позиції представників конкуруючих політичних еліт, описувати інтригу боротьби, а не сутність питання.

Отже, суперечки навколо Конституції (так само, як і навколо суспільнозначущих законів) переважно розцінюються і розцінюватимуться як прояв чвар між представниками владної еліти. Тому, поділяючи точку зору С. Заветного та В. Стрижка, відзначимо, що головним стратегічним завданням сьогодні є формування такої професійної еліти, для якої єдиним критерієм діяльності є закон і його правове, істинне трактування [12].

Проте політична практика свідчить, що рівень правової культури сучасної владної політичної еліти ще далекий від потрібного. Лише невелика кількість з неї мають юридичну освіту. Гострий дефіцит знань відчувається в області загальної теорії права і держави, підприємницького і трудового права, стратегічного управління й антимонопольного законодавства.

Звичайно, рівень правової культури у різних представників владної еліти не однаковий. Одноманітності тут немає і бути не може. В одних вона висока, в інших не дуже, в одних соціальна, в інших антисоціальна. Багато що залежить від культурного місця існування людини і виховання, правової

освіти, характеру його професійної соціалізації, від інших обставин. Більш того, правова культура зрештою визначається етичною свідомістю суспільства в цілому. У своїй практичній діяльності багато представників владної еліти керуються не стільки Конституцією України і її законодавством, скільки своїми особистими уявленнями про справу. Лише потім йдуть чинне законодавство та інтереси суспільства. Таким чином свідомість представників владної еліти носить як би подвійний характер: з одного боку, вона офіційна, публічна, а, з іншого боку, — неофіційна, тіньова, латентна.

Цікавою в цьому сенсі є особиста оцінка лідера БЮТ Ю. Тимошенко народним депутатом III і IV скликань Верховної Ради України А. Волковим: “...Я знаю, якою вона є поза кадром, яка вона поза Майданом і яка вона на Майдані. І це зовсім дві різні людини. На Майдані це харизматична людина, яка своєю харизмою заводить натовп. Вона дуже добре відчуває тих людей, які сьогодні зібралися, але говорить не те, що думає по відношенню до тих людей, а те, що люди зараз хочуть від неї почути. А це абсолютно відрізняється від тієї людини, яка дійсно хоче щось зробити, якщо вона може це зробити” [13].

Отже, хоча більшість представників влади (за їх власними оцінками) розуміють, що відповідальне служіння суспільству — це головний показник якісного виконання посадових обов’язків, проте в повсякденній практиці для багатьох з них головним є абсолютно інше: особисте благополуччя, в кращому разі — своєчасне виконання вказівок, що поступили. В результаті, володіючи величезними повноваженнями, владна політична еліта неадекватно підготовлена до вироблення і реалізації важливих політичних рішень.

До цього слід додати, що для достатньо великої кількості представників владної еліти притаманне цинічно-скептичне ставлення до права, правовий нігілізм, коли соціальна значущість права принижується або зовсім не визнається, коли до закону відносяться як до малозначного й недосконалого регулятора суспільних відносин. Чого тільки вартий вислів І. Богословської: “...Із законом не можна поводитися, як з дворовою дівкою. На превеликий жаль, сьогодні ми бачимо всюди в країні таке поводження з законом, і на величезний жаль, це робить перша людина в країні — президент” [14].

На наш погляд, є певні причини такої ситуації:

по-перше, ми в процесі демократичних перетворень поки не тільки не позбавилися історично властивого нашій країні змагання між народом і владою, але й багато в чому збагатили його. Командно-мобілізаційні методи укупі з політичною доцільністю виправдовували волаючі правопорушення, зокрема прав і свобод людини, породили спотворене уявлення про роль партійних ухвал і державних управлінських рішень. Склалася думка, що досить видати директиву і все буде зроблено. Багато в чому така бюрократична практика збереглася, подолати яку досить складно;

— по-друге, правова суперечність і слабкість державної влади. В Україні зберігається неузгодженість загальнодержавних інтересів з інтересами відомств і регіонів, інтересів суспільства, влади, елітних шарів і конкретного громадянина. Розбіжність інтересів в поєднанні з недосконалістю законів породжують приватновласницьке відношення до закону — шанобливе на словах і зневажливо-нігілістичне насправді;

— по-третє, подвійні стандарти в практиці правозастосування. Будь-який закон, правило або інструкція ефективні і поважаються всіма лише за умови, якщо вони є такими для всіх без виключення, у тому числі і для представників владної еліти;

— по-четверте, безвідповідальність і безкарність, які стали майже системними. Важко навести приклад, коли посадовця було б покарано за видання нормативного акту, що суперечить Конституції України. Відсутність ефективного механізму залучення до відповідальності посадовців за незаконно ухвалюванні рішення є очевидним. Більше того, життя вимагає розробки максимально ефективних правових і організаційних форм контролю діяльності державних органів з боку цивільного суспільства;

— по-п'яте, правова неграмотність. Відомі ситуації, коли державні службовці керуються законами і нормами, які давно скасовані. І це в той час, коли професіонал не може не розуміти, що право — це не просто сукупність правил поведінки (норм), що виражають волю і інтереси народу. Це державою санкціонована система цінностей, орієнтирів, принципів, норм і правил, об'єктивно, з одного боку, обумовлених суспільними відносинами, що склалися, а, з іншого боку, регуляторів цих відносин з метою їх розвитку і встановлення належного суспільного правопорядку;

— по-шосте, усвідомлене порушення права, коли владна еліта стоїть не на варті прав і свобод суспільства та його громадян, а в щонайперше захищають свої права на отримання “статусної ренти”. Як підсумок: корупція, хабарництво, несплата податків, бюрократизм стали реальною загрозою національної безпеки, провідним чинником низьких темпів розвитку економіки, поглиблення соціальної диференціації суспільства, затвердження цинізму як норми суспільного буття. Для багатьох представників владної еліти атмосфера корупції, бюрократизму і безладу стала природним місцем безбідного існування.

Соціальне коріння корупції лежить глибоко і полягає в громадянській незрілості еліти, слабкості соціально-економічної і правової системи держави, бюрократизації управлінських відносин, незавершеності будівництва інститутів громадянського суспільства.

Корупція породжує: 1) негативне ставлення до держави і державної служби, 2) створює загрозу демократичним цінностям, підриває авторитет влади, 3) позбавляє сенсу правосуддя, 4) перешкоджає розвитку здорових ринкових відносин, 5) стимулює зростання злочинності. Цинізм затверджується як норма міжособових відносин, влада перероджується, руйнуються засади громадянського суспільства.

Зазначимо, що широка боротьба з корупцією не обов'язково напряду пов'язана з демократичними процесами у суспільстві. Існує низка країн, які важко віднести до демократичних, однак вони досить ефективно борються з корупційною поведінкою чиновництва та підтримують належну атмосферу в державних організаціях за допомогою жорстких правових засобів. Країни з усталеними демократичними традиціями здебільшого віддають перевагу моральним механізмам регуляції етики державних службовців, хоча і тут правові механізми "огранюють" професійну етику, стоять на заваді крайнім виявам аморальної поведінки.

Досвід різних країн доводить, що етичні заходи для боротьби з корупцією, запроваджені державними інституціями, не матимуть значних наслідків, якщо не будуть підтримані громадою. На ефективності антикорупційної діяльності значним чином позначається розповсюдження у суспільстві атмосфери нетерпимості до виявів корупції та порушення чиновниками професійно-етичних норм. Пробудження моральної свідомості, відчуття власної гідності, розвинута громадянська етика та соціальна активність громадськості створюють підвищену суспільну чутливість до відступів бюрократії від основ професії.

Наполягаючи на удосконаленні діючого законодавства щодо боротьби з корупцією, О. Галкін звертає увагу на поширеність корупційних діянь серед представників правлячої еліти в органах державної влади. Він наводить дані, що тільки в 2005 р. правоохоронні органи Одещини направили до суду понад 315 протоколів про корупційні правопорушення, з яких 52 складені прокурорами і за результатами розгляду яких до адміністративної відповідальності притягнуто 183 особи (81,6% від загальної кількості розглянутих протоколів). Серед притягнутих до відповідальності: 8 посадовців облдержадміністрації, 14 — райдержадміністрацій, 60 — органів місцевого самоврядування [15, 8].

Корупція і бюрократизм є в певному розумінні захворюванням еліти, що руйнує будь-яку цивільну чесноту. Не випадково ще Ш. Монтеск'є свого часу розглядав аморальність у владі "як дисфункціональний процес, в результаті якого гарний політичний порядок або державна система перетворюються на непридатний". За цим прихований головний соціальний сенс корупції — відчуження людини від влади, зрощення приватної сфери з державною, позбавлення монополії моралі на регулювання суспільних відносин.

В Україні ж, крім традиційної адміністративної активності, "антикорупційні спалахи" мають ще й відчутний суспільно-політичний присмак. Наочна ілюстрація тому — інформація, що пролунала 22 листопада 2006 р. в ході розширеного засідання Кабінету Міністрів, на порядку денному якого стояло питання боротьби з корупцією.

Однак вже сьогодні стає помітним, що досить розповсюджене сприйняття професійної етики державних службовців лише як антикорупційного фактору надто звужує сферу її дії. Адже поза увагою залишається можливість моральних чинників стимулювати доброзичливе

ставлення до клієнтів, налагоджувати сприятливі взаємовідносини в колективах, вибудовувати етично вивірені стосунки з керівниками, підлеглими та колегами, підтримувати відповідальне ставлення до праці.

Подоланню корупційних проявів, як нам уявляється, може сприяти проведення адміністративно-територіальної реформи, реалізація таких заходів, як:

- інвентаризація і скасування надмірних функцій державних органів в тісному зв'язку з комплексним рішенням проблем розмежування повноважень між різними гілками влади, забезпечення їх фінансової самостійності;

- впровадження у всіх владних структурах, перш за все в міністерствах і відомствах, системи антикорупційної експертизи нормативних актів, що приймаються, і управлінських рішень;

- забезпечення такого положення, згідно якому особи, зайняті в апараті державного управління, не мали б інтересів, що суперечать державним інтересам і їх службовим обов'язкам. Встановлення переліку посад, заміщення яких заборонене для осіб, що мають судимості, серйозні адміністративні або дисциплінарні стягнення;

- радикальне скорочення апарату з паралельним посиленням контролю за його діяльністю з боку суспільства. Взаємодія еліти з народом буде тим тіснішою і ефективнішою, чим більше інформації суспільство одержуватиме від влади про її дії і рішення;

- у всіх державних установах (органах, службах і т.д.) слід створити Комісії по етиці, що обираються з числа найбільш шановних членів колективу, а також делегованих в них представників адміністрації, профспілок; розробити регламент і права Комісій по етиці (право приймати до розгляду етичну провину, аморальну поведінку будь-якого члена колективу, вдаватися до суспільного осуду, висловлювати недовіру і т.д.).

- закріпити (у вигляді законів, ухвал, посадових інструкцій) порядок вирішення ряду питань, які в даний час мають тільки моральну оцінку: порядок отримання гонорарів, подарунків, організації лікування і відпочинку, ремонту житла, отримання банківського кредиту, взаємин із ЗМІ і т.д. Слід пам'ятати, що привілеї є об'єктивною необхідністю будь-якої управлінської структури. Пропозиції щодо їх ліквідації — або демагогія, або нерозуміння основ управління. Інша справа, що всі привілеї повинні бути законодавчо оформлені, бути гласними, широко відкритими, відомими всім;

- підсилити правову складову вдосконалення програм підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів державного управління. Тільки такі представники владної еліти, які мають високу правову та етичну культуру здатні працювати ефективно, грамотно формулювати стратегічні цілі і тактичні завдання, точно визначати вірогідність втілення намічених планів і програм з урахуванням наявних ресурсів, послідовно проводити в життя рішення, що відповідають інтересам населення, вимогам законності і соціальної справедливості.

Таким чином, у нашому суспільстві стовідсотково є еліти, котрі займають стратегічні позиції, але дуже сумнівно, що ці еліти так само на сто відсотків є освіченими, культурними і т.п. Звідси й потрібно відштовхуватись. Тому нагальним, в контексті національної безпеки України, також є формування основних вимог до підготовки владної еліти у сфері державної служби і бізнесу. Адже підготовка спеціалістів елітарного рівня в Україні — це підготовка фахівців вищого ґатунку для управлінських державних систем вищого рівня, тобто підготовка високорозвинутої і фахово, і освітньо, і культурно, і патріотично, і етично особистості, яку нелегко ввести в оману і яка орієнтується в більшості стратегічних державних проблем.

Враховуючи, що формування еліти має конкретно-історичний характер та певний спадкоємний аспект, система вищої освіти повинна виховувати (організаційний ракурс) громадянина на основі глибокої і цілісної національної орієнтації (інтелект, моральні критерії) і тим самим формувати ієрархічну ментальність нації. Погоджуємося із думкою тих фахівців, які стверджують, що формування української владної еліти повинно проходити в системі національної освіти на основі чітко сформованої національної ідеї як у джерелі культурно-історичної динаміки нації [16; 17; 18].

Слід погодитися із логікою Ф. Медвідя стосовно того, що “становлення національно свідомої людини починається з національного виховання в ранньому дитинстві у національно свідомому родинному середовищі й докїллї та продовжується в усіх ланках освіти” **[Ошибка! Закладка не определена., 339]**.

В. Брюховецький поглиблює цю думку: “Українську національну еліту можна лише виховувати... Якщо зараз не звернути уваги на її виховання, то Україна втратить надзвичайно багато. Для виховання еліти потрібне елітне знання, носієм якого є елітна професура. І не треба робити вигляду, що в нас її немає... Саме неупереджена освіта, заснована на свободі вибору, є наріжним каменем формування нової політичної еліти. Колись мудрі люди казали: “Владу можна взяти силою, але втримати її — лише мудрістю”. Лише так можна втримати майбутню еліту від руйнування сьогоднішніх здобутків. Здається, в Україні поки що не хочуть зрозуміти цю мудрість”.

Отже, виховання української еліти системою національної освіти в умовах консолідації, тобто “стягування” в різних площинах (політико-державній, економічній, етнічній) національного організму, повинно проходити на основі територіально-громадянського принципу навколо загальнолюдських та традиційно-національних цінностей, зокрема головних етнокультурних цінностей українського народу.

Література

1. Розумний М.М. Суспільні ідеї як чинник формування політичної нації. Автореф. дис. ... доктора політ. наук / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – 36 с.

2. Лішенко М. “Українська неукраїнська еліта”, або чому нинішня влада почала повторювати помилки старої? // День. – 2005. – №136. – 30 липня.
3. Василевська Т. Етика державного службовця в умовах суспільних трансформацій в Україні // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. – К.: ТОВ УВПК “Екс об”, 2006. – Т.2. – С.241–253.
4. Варзар І. М. Ідеолого–теоретичні засади державотворчої політики Л.Д.Кучми. – К.: Генеза, Довіра, 1999. – 150 с.
5. Андрущенко В.П. Три кроки назустріч освіті // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – У 2-х частинах. – Ч. 1. – Харків: НТУ ХПГ, 2002. – С.14–19.
6. Кремень В.Г. Сучасна філософія освіти і проблеми формування національної еліти // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Випуск 4(8). – Харків: НТУ ХПГ, 2004. – С.3–10.
7. Сисоєва С.О. Проблема національної еліти: напрями виховання // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Ч. 1. – Харків: НТУ ХПГ, 2002. – С.76–83.
8. Янукович В. На яку політичну еліту чекає Україна? // Дзеркало тижня. – 2003. – 15–21 листопада.
9. Вовк І.О. Духовна мораль професіонала у системі польського права і державотворення (історичний аспект) // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Ч. 1. – Харків: НТУ ХПГ, 2002. – С.205–208.
10. Пономарьов О.С. Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти формування професійної культури фахівців-лідерів // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Ч. 1. – Харків: НТУ ХПГ, 2002. – С.162–167.
11. Волга В. Политическая элита занимается только обслуживанием своего места // Киевский телеграф. – 2003. – №12. – 4 с.
12. Заветный С.А., Стрижко В.А. Проблемы формирования стратегии подготовки управленческой элиты // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Ч. 1. – Харків: НТУ ХПГ, 2002. – С.124–127.
13. О Ющенко: Березовский был первым, кого он унизил. Дальше он начал унижать всех, меня в том числе» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ura-inform.com /ru/ print /politics/2007/04/26/volkov>.
14. В юриста “до мозга костей” Інни Богословської новий Указ Президента викликав гомеричний сміх // Радіо Ера–FM. Ранковий іспит. – 2007. – 26 квітня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.era-fm.net>.
15. Галкін О. Антикорупційне законодавство потребує кардинальних змін // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №8. – С.8–12.
16. Нечепоренко Л.С. Формування національної еліти педагогічними засобами // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Ч. 1. – Харків: НТУ ХПГ, 2002. – С.148–152.
17. Осетрова А.М. Формирование убеждений в процессе социально-гуманитарной подготовки национальной элиты // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Випуск 4(8). – Харків: НТУ ХПГ, 2004. – С.256–263.
18. Ларка Н.И., Кузьменко Л.В. Роль гуманитарно-технической элиты в системе кадрового обеспечения государственного и муниципального управления // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно–технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Випуск 4(8). – Харків: НТУ ХПГ, 2004. – С.127–134.